

TÖTŐS ÁRON*

PROSTITÚCIÓ A POLGÁROSODÓ NAGYVÁRADON**

Kulcsszavak: társadalomtörténet, prostitúció, bordélyházak, kéj nők, Nagyvárad

BEVEZETÉS

Az 1970-es években kibontakozó nőtörténetírás nyomán olyan társadalmi elemek is az elemzések középpontjába kerültek, mint a prostituáltak. Az ilyen kutatásoknak két fő irányzatát különíthetjük el. Az egyik a prostitúció intézményesülésével, szabályozásával foglalkozik,¹ míg a másik társadalomtörténeti megközelítésben vizsgálja a jelenséget.² A két megközelítés közötti fő különbség, hogy míg az első intézményi konstrukcióként, addig a második társadalmi jelensékként közelít a problémához. A magyarországi prostitúció intézményesülését, szabályozását vizsgáló tanulmányok az 1990-es években születtek szép számban. A 21. század elejétől egyre inkább mélyreható társadalom- és kultúrtörténeti elemzéseket találunk, melyek

* Tötös Áron (1990), történész, a Nagyvárad Egyetem Történettudományi Doktori Iskolájának doktorandusza. E-mail: totos_aron@yahoo.com.

** A kutatás a Collegium Talentum ösztöndíj keretében valósult meg.

- 1 Az újabb munkák közül lásd ANKA László: *A budapesti prostitúció jogtörténete a dualizmus korában = Vázlatok két évszázad magyar történelméből. Tanulmányok.* Szerk. GERGELY Jenő. ELTE, Bp., 2010. 51–65; FORRAI Judit: *A „bűnös” szex (a XIX. század utolsó negyede)* (a továbbiakban FORRAI: *A „bűnös” szex*) = *Nők és férfiak ... avagy a nemek története.* Szerk. LÁCZAY Magdolna. Nyíregyházi Főiskola, Nyíregyháza, 2003 (Rendi társadalom – polgári társadalom 16). 422–437 (a továbbiakban *Nők és férfiak*); Uő: *Szép lányok csúnya betegsége, avagy szemelvények a bűnös szex és a szifilisz történetéből.* Orvosi Hetilap 149(2008). 40. sz. 1897–1904 (a továbbiakban FORRAI: *Szép lányok*); BARBARA GWINETT: *A prostitúció szabályozása. Társadalmi nem, állam és helyi politika = Társadalmi nem, politika és az állam.* Szerk. VICKY RANDALL–GEORGINA WAYLEN. Jászóveg, Bp., 2003. 116–141; KISS Bernadett: *Koldulás és prostitúció a rendészeti szabályozásban a XIX–XX. század fordulóján.* Rendészeti Szemle 58(2010). 1. sz. 75–95.
- 2 LAURE ADLER: *Casele de toleranță între 1830 și 1930.* Corint, Buc., 2004 (a továbbiakban ADLER: *Casele de toleranță*); BOKOR Zsuzsa: *Testtörténetek. A nemzet és a nemi betegségek medicalizálása a két világháború közötti Kolozsváron.* ISPMN, Kvár, 2013. 65; ALAIN CORBIN: *A „tökés háreme” és a „kispénzű férfi-vágy csillapítója”* (a továbbiakban CORBIN: *A „tökés háreme”*) = *A nyilvánvaló nők. Prostitúció, társadalom, társadalomtörténet.* Szerk. LÉDERER Pál. Új Mandátum, Bp., 1999 (a továbbiakban *A nyilvánvaló nők*); DAVIS KINGSLEY: *A prostitúció = Devianciák. Bevezetés a devianciák szociológiájába.* Szerk. RÁCZ József. Új Mandátum, Bp., 2001. 65 (a továbbiakban *Devianciák*); LUCIAN DĂRĂMUȘ: *Premise pentru o monografie urbană a prostituției. Registrul prostituatelor: indicator al stării prostituției oficiale = Cum scriem istoria? Apelul la științe și dezvoltările metodologice contemporane.* Red. RADU MĂRZA–LAURA STANCIU. Aeternitas, Alba Iulia, 2003; *A nyilvánvaló nők*; KATHRYN NORBERG: *The Body of the Prostitute. Medieval to Modern = The Routledge History of Sex and the Body. 1500 to the Present.* Eds. SARAH TOULALAN–KATE FISHER. Routledge, London, 2013. 391–408, 404–405.

egy prostituáltra vagy egy nagyobb közösség (város) szubkulturális közegeire koncentrálnak. Nagyvárad vonatkozásában Szabó Ödön készítette az 1990-es évek végén egy kisebb tanulmányt, mely kéziratban maradt.³ Azóta is számos önálló monográfia, tanulmánykötet és még ennél is több tanulmány jelent meg Nagyváradról, de egyik sem foglalkozik a prostitúcióval. Adorján Péter 1941-ben a két világháború közötti Nagyváradról írt szociográfiájában az erkölcsi viszonyokról a következőket jegyzi meg: „*Más városbeliek szerint Várad a könnyű nők városa. [...] Mosolyváltás után az ismerkedés nem nehéz és a siker biztosítva van*”.⁴ Jóllehet a korszak avatott kutatója, Fleisz János, néhány bekezdés erejéig, foglalkozik az erkölcs és szexualitás kérdéskörével,⁵ e sorok írójának pedig tavaly jelent meg a nagyváradai prostitúcióra vonatkozó tanulmánya,⁶ a téma mélyrehatóbb feldolgozása még várat magára. Azért, hogy e hiányból valamit törlesszünk, jelen írásunkban arra keresünk választ, hogy mit tudhatunk meg a bordélyházakról, azok vezetőiről és az intézménynek a helyiek körében való megítéléséről.

Az eddig feltárt levéltári források ugyan nem teszik lehetővé a téma széles körű vizsgálatát, de néhány alapvető kérdésre választ adnak. Az időben korlátozott (1893–1913) források elemzésekor mikrotörténeti megközelítést alkalmaztunk, abban az értelemben, hogy a kutatást egy jól behatárolható területen, leszűkített léptékkel végeztük. Az elemzés során viszont törekedtünk a folyamatok makro-mikro-irányvonalú ábrázolására is.

A TOLERANCIA ÉS A FELÜGYELET SZÜKSÉGLETE

A 19. századi prostitúció legfőbb sajátossága a szabályozás, mely egyben magában hordozza a prostitúció megtűrését is. Főként Nyugat-Európában a 18. század második felétől kezdve felerősödött a nemi betegségekről, ezáltal pedig a prostitúcióról szóló diskurzus. A modern állami apparátus (hadserg, közigazgatás, egészségügy stb.) kiépítése lehetővé tette a sokrétű információszerzést és az állam egyre szélesebb körű beavatkozását a „nagy néptömegek” életébe. Az állami kötelekekben működő hatóságok a prostituáltakra mint biológiai fenyegetésekre, mint a „bujakór” hordozóira és terjesztőire tekintettek.⁷ Magyarországon a prostitúció általános szabályozását a nagyváradai Grósz Lajos vetette fel 1863-ban megjelent *Orvosi Rendőrség* című munkájában. Egyes foglalkozásokra (pl. katonaság) vagy településekre vonatkozóan már korábban is jelentek meg rendelkezések.⁸

3 SZABÓ ÖDÖN: *Aspecte ale prostituției orădene la sfârșitul secolului al XIX-lea începutul secolului al XX-lea*. 1998. Kézirat.

4 ADORJÁN PÉTER: *A halott város. Nagyvárad 1940. szeptember 6-ika előtt*. Cserépfalvi, Nagyvárad, 1941. 89.

5 FLEISZ JÁNOS: *Város, társadalom, kultúra*. Sapientia Varadiensis Alapítvány, Nagyvárad, 2005. 133–134.

6 TÓTÓS ÁRON: *Câteva aspecte privind casele de toleranță din Oradea în perioada 1850–1910 = Gaudeamus. Alma Mater Crisiensis*. Seria Științe Socio-Umaniste I/(2013). 1. sz. 101–109.

7 NORBERG: *i. m.* 391–408, 404–405.

8 Pestén 1827-ben előírták a prostituáltak háromhavonta történő orvosi vizsgálatát, 1825-ben, a Gubernium sürgetésére, a kolozsvári tanács elrendelte a bujakórosak elkülönítését és gyógykezelését. Két évvel később a Főkörmányszék a hazatérő katonák orvosi vizsgálatát írta elő. 1839-ben a „bujak-

Az állam az ellenőrzése alá kívánta vonni a prostitúciót, annak érdekében, hogy megóvja a társadalmat mind biológiai (nemi betegségek), mind morális (erkölcsi) szempontból. Alain Corbin a franciaországi reglementáció három alappilléret határozta meg: 1. szükség van egy zárt környezetre (*enclosed milieu*), amely láthatatlan a gyerekek, a tisztességes nők, de még a rendszeren kívüli kéj nők számára is; 2. a zárt környezetnek a hatóságok folyamatos és állandó felügyelete alatt kell működnie; a rendszer a társadalom többsége számára láthatatlan, a felügyelők számára pedig teljesen átlátható; 3. a zárt környezet felügyeletének biztosítása a hatáskörök és szerepek éles elhatárolásával lehetséges.⁹ Mivel a franciaországi reglementációs modell Európa szerte elterjedt, az Alain Corbin által leírtak Magyarországra is érvényesek lehetnek.

A REGLEMENTÁCIÓ MAGYARORSZÁGON ÉS NAGYVÁRADON

A prostitúció tulajdonképpeni szabályozására Magyarországon a dualizmus létrejöttéig kellett várni. S bár külön törvény nem szabályozta a prostitúciót, más törvények, rendeletek, szabályrendeletek és határozatok vonatkoztak rá. Ilyen volt a kihágásokról szóló, 1879. évi XL. tc., melynek 81. §. kimondta, hogy „a kéj nők, a kik a rájuk vonatkozó hatósági szabályokat meg nem tartják: egy hónapig terjedhető elzárással büntetettnek”. A törvény 1. §. pedig felsorolta, hogy milyen szinten milyen hatóság adhatott ki szabályrendeletet a kihágásoknak minősített cselekmények, így a prostitúció rendezésére is. A törvény 3. §. körülhatárolta azt a területet, ahol a miniszteri rendelet, a törvényhatóságok által kiadott szabályrendelet érvényes volt. Az 1876. évi, a közegészségügy rendezéséről szóló XIV. tc. 89. §. a ragályos betegségek közzé sorolta a „bujakórt”, de hatósági intézkedést csak abban az esetben írt elő, ha azok gyakran jelentek meg. A 91. §. kimondta, hogy a „kéj jelzési ügy, a mennyiben a közegészségre vonatkozik, rendeleti úton szabályoztatik”. Ilyen rendeletet a korszakban csak a kormány adhatott ki, de az soha nem valósult meg. Az 1898. évi XXI. tc. 9. §. pedig arról rendelkezett, hogy a „bujakórban” és egyéb ott felsorolt betegségben szenvedő szegény emberek ápolási és esetleges szállítási költségeit az állam átvállalja. Végül, de nem utolsósorban, az 1908. évi XXXVI. tc. a kerítés vétségével, míg az 1912. évi XLIX. és LXII. tc. a leánykereskedés ügyével foglalkozott. Az 1913. évi XXI. tc. pedig hat hónapig terjedő fogházzal és ötszáz koronáig terjedő pénzbüntetéssel büntette azt, „aki kéj nővel vagy tiltott kéj jelzésből élő nővel tartatja ki magát”. Doros Gábor orvos 1926-ban összeállította és kiadta a nemi betegségekre vonatkozó magyar törvényeket, rendeleteket és határozatokat. Ezek részletes ismertetésétől most eltekintünk.

A törvények tehát nem tiltották a prostitúciós tevékenységeket, amennyiben azok a rájuk vonatkozó szabályok betartásával történtek. A törvényhatóságok, a fent említett törvények alapján eljárva, saját területükön szabályrendeletekkel rendezték a prostitúció ügyét. Schreiber Emil adatai szerint az 1900 körüli Magyarországon minden törvényhatóság – egy városi és

senyvesek” orvosi regisztrációját és rendszeres kivizsgálását tették kötelezővé. FORRAI: *Szép lányok 1897–1904*; BOKOR: i. m. 65.

9 Alain CORBIN: *Women for Hire. Prostitution and Sexuality in France after 1850*. Harvard University Press, Cambridge–London, 1990. 4.

tizennyolc vármegyei törvényhatóság kivételével – rendelkezett ilyen szabályrendelettel.¹⁰ Az első modern értelemben vett szabályrendelet, még az említett törvények és rendelkezések előtt, 1867-ben került elfogadásra Pesten, és mintául szolgált más törvényhatóságok által hozott szabályrendeletek számára.¹¹ De e helyi szabályrendeleteket kisebb-nagyobb mértékben adaptálták az adott település sajátos gazdasági és társadalmi helyzetéhez is.

Nagyváradon az első ismert szabályrendelet 1888-ból származik,¹² melyet a belügyminiszter csak némi módosítással erősített meg. Hogy melyek voltak ezek a változtatások, a kutatás jelen szakaszában még nem tudjuk megállapítani. Korábbi szabályrendelet meglétét sem zárhatjuk ki. Mivel a város a 18. század közepétől, felülről jövő utasításra, több városrészre tagolódott, és azok újbóli egyesítése csak 1860-ban fejeződött be, Nagyvárad egész területén hatállyal bíró szabályrendelet csak 1860 után készülhetett. Ennek szövegezésére vélhetően 1872 után kerülhetett sor, mivel a város ekkor vált törvényhatósági jogú várossá. De jelzésértékű az is, hogy a többi város szabályrendelétének többsége 1880 után keletkezett.

A NAGYVÁRADAI PROSTITÚCIÓ TIPOLÓGIÁJA

Az 1888. évi szabályrendelet a prostituáltak két kategóriáját különböztette meg: a bordélyházi és a magánkéjűnőt.¹³ Mint a nevük is mutatja, az előbbieket a bordélyházakban, míg az utóbbiak saját költségen bérelt szobákban, jobb esetben saját lakásukon fogadták klienseiket. A szabályrendelet ezt nevezi magánkéjűnőlakásnak. Ez lényegében az úgynevezett vegyes rendszer bevezetését jelentette, mely beismerése volt annak, hogy a prostitúciót nem lehet sikeresen a bordélyházakban tartani. Mellettük voltak még úgynevezett titkos kéjűnők is, akik magánúton, regisztráció és engedély nélkül árulták a testüket. Az ilyen személyek lefűlése érdekében a rendőrség szerint „*a pénztárnoknők, szivaráros nők, pinczérnők figyelemmel tartandók, s mihelyt a kéjkedésnek iparszerű üzése rájuk bizonyulna, a város elhagyására felszólítandók, vagy engedély beszerzésre és orvosi vizsgálatra kötelezendők*” (30. §.).¹⁴ A kisebb vendéglők és kocsmák cselédei, akiknél „*a cselédkedés csak ürügy náluk, különösen szemmel tartandók*”.¹⁵ A bordélyházi- és a magánkéjűnők mellett tehát a titkos kéjűnőkkel is számolni kellett.

10 SCHREIBER Emil: *A prostitúció*. „Pátria”, Bp., 1917. 104.

11 Úgymint Gyulafehérvár és Debrecen (1880), Székesfehérvár (1882), Sopron és Budapest (1884), Szászsebes és Nagyenyed (1885), Nagyvárad (1888), Győr, Kolozsvár és Keszthely (1890), Gyöngyös (1894), Pécs (1895), Kecskemét (1896), Budapest (1900), Abrudbánya (1905), Budapest (1909) és Miskolc (1910). Szerkezetüket tekintve a szabályrendeletek nagyon hasonlóak voltak: külön fejezetek foglalkoztak a kéjűnőkkel (1.), a bordélyházak tulajdonosaival (2.), magukkal a létesítményekkel (3.) és nem utolsósorban a rendőrségi (4.) és az orvosi hatóságok prostitúcióval kapcsolatos teendőivel (5.).

12 A Román Nemzeti Levéltárak Bihar Megyei Osztálya, Nagyvárad (a továbbiakban RNLtBih), Nagyvárad polgármesteri hivatalának iratai, 611. dosszié, 151–161.

13 Uo. 154–155.

14 Uo. 155.

15 Uo.

PROSTITÚCIÓ A POLGÁROSODÓ NAGYVÁRADON

1. táblázat. Prostituáltak és bordélyházak megoszlása a mai Erdély területén található egykori törvényhatósági jogú városokban 1915-ben¹⁶

Törvényhatósági joggal felruházott városok	A lakók száma	A bordély- házak száma	A bordélyházi kéj nők száma	Magán- kéj nők száma	Rendőrileg felügyelet alatt álló (pl. pincér, cseléd) nők száma
Temesvár	72 555	6	72	-	18
Nagyvárad	64 169	7	74	30	29
Arad	63 166	7	48	10	-
Kolozsvár	60 808	8	111	-	-
Szatmárnémeti	34 892	2	18	-	8
Marosvásárhely	25 517	3	29	-	30

A fentebbi táblázat adatai nem biztos, hogy relevánsak a korábbi időszakra is, mégis igen hasznos mennyiségi információkkal szolgálnak. Nagyvárad a bordélyházak számát tekintve ugyan lemaradt Kolozsvártól, de még így is megelőzte Temesvárt és a többi nagyobb erdélyi várost. A bordélyházi kéj nők számát tekintve is Kolozsvár után következett, a magánkéj nők közül a legtöbbet viszont már itt írták össze. A táblázatból az is kitűnik, hogy hatóságilag nyilvántartott magánkéj nőt csak Nagyváradon és Aradon találunk.¹⁷ Mint a szabályrendeletből is kiderült, a hatóságok bizonyos foglalkozású nőket szemmel tartottak. Ezek száma 1915-ben Nagyváradon 29 volt. A rendőrség ennél csak Marosvásárhelyen tartott több személyt megfigyelés alatt, összesen 30-at. A nyilvántartott kéj nők összlétszámát tekintve Nagyvárad (103 fő) ugyan megközelíti Kolozsvárt (111 fő), de meg nem előzi. A régió más nagyvárosa, úgymint Temesvár (72 regisztrált kéj nő) vagy Arad (58 regisztrált kéj nő) esetében a különbség már jóval szembetűnőbb. Országos szinten a regisztrált kéj nők számát tekintve Budapest, Szeged és Kolozsvár után Nagyvárad a negyedik helyet foglalta el.¹⁸ 1921-es adatok szerint Nagyváradon 6 bordélyházban 63 kéj nő tevékenykedett. De volt még 30 magánkéj nő és 29 rendőri felügyelet alatt álló nő is.¹⁹ Váradon a 20. század második évtizedének prostitúciójában nem zajlott le szerkezetváltozás, csak a bordélyházak és a bordélyházi kéj nők száma csökkent kisebb mértékben.

AMIKOR BORDÉLYHÁZ NYÍLIK: AZ ENGEDÉLYEZÉS

A bordélyház nyitása engedélyhez volt kötve. Nagyváradon ennek a menete a következőképpen alakult: a kérelmező írásban kérte a városi tanácsot, hogy engedje meg a bordélyház nyi-

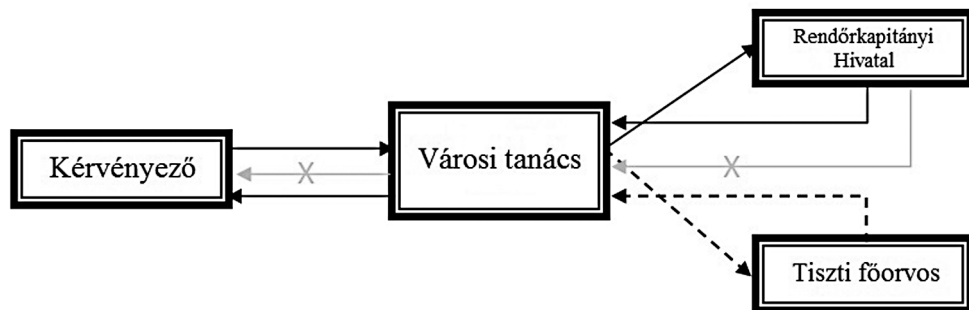
16 SCHREIBER: *i. m.* 99.

17 Budapestet nem számítva 1915-ben a vidéki városokban összesen 3655 bordélyházi és 489 magánkéj nőt regisztráltak. Uo.

18 Uo.

19 ADORJÁN: *i. m.* 91.

tását. A tanács ezt követően kikérte a rendőrkapitány írásos véleményét, ritkábban a tiszti főorvosét is. Ez utóbbit csak akkor vette igénybe, ha az adott bordélyháznak új vezetője lett.

1. ábra. Az engedélyeztetés menete

A levéltári iratok vizsgálata során 12 kérvény esetében sikerült megállapítani a döntés eredményét: nyolc alkalommal megadták és négy alkalommal visszautasították az engedélyt. Két esetben kéjőntartásdíj-hátralék volt az elutasítás oka, egy esetben a kérelmező hátrált meg, egyszer pedig a városi tanács nem indokolta döntését. Az esetek túlnyomó többségében lényegében csak az engedély meghosszabbítása történt ugyanazon vagy egy másik személy részére. Öt esetben²⁰ sikerült megvizsgálni, hogy mennyi idő telt el a kérelem beadásától annak megadásáig.²¹ Növekvő sorrendben az engedélyek elbírálási ideje 4, 27, 34, 98 és 353 nap volt. Amennyiben semmilyen külső vagy belső „kényszer” nem jött közbe, a kérelmező már négy nap után kezébe vehette az engedélyt. Ilyen volt Klinka Istvánné esete. A 98 napos ügymenet esetében csak feltetelezzük, hogy a kérelmezés folyamata azért húzódott el, mert a tanács előbb tisztázni szeretne volna a kérelmező egy másik ügye és engedélye körül fellépő problémákat. (Weinberger Mihálynénak ugyanis több bordélyháza, ezért több egyszerre futó kérelme is volt.) Az egy évig húzódó engedélyeztetést több dolog is indokolhatta: kéjőntartásdíj-hátralék és Ferenczy Mihály panasza, amit ki kellett vizsgálni (a későbbiek folyamán erre még kitérünk). A városi tanács az engedélyek megadásáig nem zárta be a bordélyházakat, hanem megengedte azok ideiglenes engedéllyel történő működését.

Kutatásunk során megpróbáltunk arra a kérdésre is válaszolni, hogy a bordélyházakat vezető személyek mennyi – hosszabb vagy csak rövidebb – ideig irányítottak egy adott létesítményt? Kiderült, hogy voltak, akik párhuzamosan több bordélyházat is vezettek (özvegy Bálint Istvánné, Weinberger Mihályné vagy Frenkel Nina), illetve, hogy ugyanazt a bordélyházat 3 és 14 hónap, illetve 2 évig vezették.

20 Weinberger Mihálynéről három, Klinka Rozáliáról és Vass Alajziáról egy-egy eset maradt fenn.

21 RNLtBih, 648. dossz., 25–26, 28–29.

PROSTITÚCIÓ A POLGÁROSODÓ NAGYVÁRADON

2. táblázat. Kéjhölgytartók és a bordélyok vezetésének ideje

Sz.	Név	Bordélyház	Időtartam
1.	Bumbár Lászlóné született Bálint Anna	Rövid utca 150.	?–1905. dec. 1.
2.	Klinka Istvánné született Rocska Rozália	Rövid utca 150.	1905. dec. 1.–1907
3.	Bálint István özvegye	Rövid utca 35. (=Pece utca 151.)	?–1902. nov. 22.
		n.a.	1905 vége/1906 eleje
4.	Frenkel Nina	Szarvas-sor 81.	?–1905. nov. 1.
		Gyepsor (ún. Gerber-ház)	?–1907. nov. 1.
		Rövid utca 48.	?–1907. nov. 1.
5.	Gleiber József	Rövid utca 43.	?–1907. ápr. 30.[?]
6.	Weinberger Mihályné született Fenerwerker Malvin	Rövid utca 200.	1903–1905
		Vitéz utca 149.	1905–1908. ápr. 30.[?]
		Vitéz utca 147.	1908. nov. 1.–?
		Vitéz utca 148.	1908. nov. 1.–?
7.	Szabó Erzsébet ⁷⁶⁰	Holdvilág utca 6.	1909. máj. 1.–1914. máj. 1.
8.	Vass Bálint özvegye Kiss Alajzia	Pece utca 151. (=Rövid utca 35.)	1909. okt. 1.–1909. okt. 11.
9.	Popi Károlyné született Halász Erzsébet	Pece utca 151. (=Rövid utca 35.)	?–1909. okt. 1.
10.	Nagy Istvánné	n.a.	1908. jún. 1.–1909. aug.
		n.a.	1909. máj.–1909. aug. 26.

A bordélyházak esetében az sem volt mindegy, hogy az adott személy bérleti díjat kellett fizessen a bordélyházért vagy az a saját tulajdonát képezte. A kutatás során kiderült, hogy hat bordélyházvezető négy esetben bérelte és három esetben a sajátjának tudhatta a házat. Egy esetben tudjuk, hogy egyik kéjhölgytartó a másiknak adta el a bordélyházat. Ennek oka, hogy a városi tanács csak ott engedélyezte bordélyház nyitását, ahol az korábban már működött. Ismereteink szerint a legtöbb bérelt házat Király György birtokolta.

„KÉJHÖLGYTARTÓK” NAGYVÁRADON

Feltárt levéltári forrásaink tizenkét bordélyházvezető élet- és karriertörténetének egy-egy töredékes epizódját őrizték meg. Négy személy kivételével, adataink egy évre vagy annál rövidebb időszakokra korlátozódnak. Három esetben három éven, egy esetben pedig öt éven keresz-

22 Esetében a dátum a ház bérbevételének idejét jelenti.

tül nyerhetünk bepillantást egy adott személy életének egy-egy momentumába. Hiányosságai ellenére az egyedi esetek bemutatása némi adalékkal szolgál a polgárosodó Nagyvárad prostitúciós iparának jobb megismeréséhez.

Azt pontosan nem tudjuk, hogy hány bordélyházvezető tevékenykedett a dualizmuskori Nagyváradon. Az 1893–1913 közötti időszakban tizenöt ilyen személyt számoltunk össze. A bordélyházvezetőket országosan először az 1880-as népszámláláskor írták össze: 68 férfit és 60 nőt.²³ Véleményünk szerint azonban az adatok tévesek. Forrai Judit közöl egy 1878-as jegyzéket, amely csak Budapesten 36 kéjnotartót említ.²⁴ Ami a nemi arányokat illeti Nagyváradon, a tizenöt személyből tizenhárom volt nő. Azt nem tudjuk, hogy a bordélyházat nyitó személyek honnan származtak, de figyelembe véve, hogy a dualizmus korszakában a város népességének alig több mint egyharmada volt helybeli, feltételezhetjük, hogy sokan voltak olyanok, akik Nagyváradon telepedve nyitottak bordélyházat.²⁵ Négy személy esetében biztosan tudjuk, hogy nem nagyváradiak: három falusi, egy pedig városi környezetből érkezett. Kádár Julianna 1879-ben született a Székelykeresztúr melletti Rugonfalván. Férjét Kolozsváron talált magának egy szobafestő személyében. A városba vélhetően a jobb élet reményében költözött. 1906-ban történt házasságkötése után már Váradon találjuk, ahol 1907 elején bordélyházat nyitott.²⁶ A kéjnőkkel ellentétben, az ő életüket nem korlátozták a szabályrendelet előírásai. Ezek a személyek többségében férjhez mentek, és egy vagy több gyereket is szültek. De akad példa az ellenkezőjére is. Szabó Erzsébet, aki ugyancsak falusi településről került 1900-ban Nagyváradra, kilenc évvel később, harmincévesen, még hajadon volt.²⁷ A levéltári források szerint a bordélyházak vezetésében a családtagok – leányok, férjek – is segítséget nyújtottak. Néhány esetben azonban ez inkább hátrányt, mint előnyt jelentett. Özveggy Vass Alajzia 1909 augusztusában nyitotta meg bordélyházát, de mivel valamit elronthatott, vagy legalábbis nem a veje, Dombi Alajos, elképzelése szerint csinált, az rátámadt anyósára, kitépte a haját és még jól össze is verte. A nő feljelentést tett, majd elmenekült a városból. Leánya – vélhetően férje unszolására – kérvényezte édesanyja bordélyháztartási engedélyének a nevére történő átruházását.²⁸

Eseteink rámutatnak, hogy a bordélyházak vezetése nem minden esetben volt jövedelmező vállalkozás. A vizsgált kéjnök többsége folyamatos kéjnotartásdíj-illetéket halmozott fel. Közéjük tartozott Dudra Cecília,²⁹ Kellner Gézané vagy Szabó Dánielné. Ez utóbbi, mivel

23 *A magyar korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei némely hasznos házi állatok kimutatásával együtt.* Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal, Bp., 1882. 744.

24 FORRAI Judit: *Szexuális bűncselekmények a prostitúciós iparban az 1870-es években.* Belügyi Szemle 48(2000). 4–5. sz. 69–71 (a továbbiakban FORRAI: *Szexuális bűncselekmények*).

25 Győr városában például csak a szociálisan hátrányos helyzetű, a gyermeküket egyedül nevelő anyák, „kivénhedt matrónák” és a „nyomorgó öregurak” nyithattak bordélyházat. BANA József: *A bordélyházak kialakulása Győr városában, 1848–1919 = Piroslámpás évszázadok.* Szerk. BANA József. Győr Megyei Jogú Város Levéltára, Győr, 1999. 16. (a továbbiakban *Piroslámpás évszázadok*)

26 RNLtBih, 723. dossz., 6, 9, 10, 12.

27 Uo., 804. dossz., 9.

28 Uo. 76–79, 81–83.

29 1899–1903 között folyamatosan voltak elmaradásai; 1899. november–december 20 korona, 1900. május–június 40 korona, 1900. november 10 korona, 1900. november–december 10 korona stb. RNLtBih, 611. dossz., 120, 123–125, 134–135, 149, 161–164, 166–167.

140 korona illetéket nem fizetett be a városi kasszába, a bujdosást választotta, de 1909 és 1913 között a rendőrségnek nem sikerült őt megtalálnia, holott többször is felbukkant a város területén. A tizenkét személy közül csak egy esetében beszélhetünk biztosan felívelő karrierről. Weinberger Mihályné 1903-ban még csak egy, 1908-ban azonban már három bordélyházat tudhatott magáénak.

A bordélyházak vezetői összetett szerepkörrel rendelkeztek. A városi tanács őket – a rendőrséghez és az orvosokhoz hasonlóan – egyfajta felügyelői hatáskörrel ruházta fel. Mindez számukra azonban inkább volt a szabályrendelet által rögzített kötelesség, mintsem őket megillető jog. Ilyen volt a kéjnök mindennapos felügyelete vagy a prostituált megbetegedése esetén érvénybe lépő előírások. A korszakban a bordélyházak vezetőihez kötötték a leánykereskedelmet és a kerítést. Nem véletlenül. A legtöbb bordélyházvezető a beszerző és az elosztó szerepét is betöltötte. A *Nagyvárad* napilap tanúsága szerint egy Fikkerné nevezetű bordélyházvezető 1887-ben „*ártatlan leányokat csábítgat magához*”.³⁰ A rendőrség „*legújabb tettéért 50 forint pénzbüntetésre ítélte [...], míg a nála levő leány egy napi börtönbüntetést kapott*”.³¹ Általánosan elterjedt módszer volt, hogy a városba újonnan érkező leányt megpróbálták bordélyházi munkára csábítani.³² Ennek egyik eszköze a bordélyházi munkáért cserébe adott hitel volt. Az így megszerzett kéjnök sok esetben hatalmas adósságokat halmoztak fel. A kéjhölgytartók az ilyen nőket az adósság kifizetése fejében eladták egy másik bordélyházba.³³ Gyulafehérvár esetét kutatva Lucian Dărămuș figyelt fel a prostitúció és a leánykereskedelem közötti összefüggésre.³⁴ Horváth László az egri bordélyházak vizsgálata kapcsán mutatta ki, hogy a város bordélyházai az örömlányok kereskedésében a földrajzi közelség miatt egy Nagyvárad–Debrecen–Nyíregyháza–Kassa–Miskolc–Eger „*szakmai*” hálózathoz kapcsolódtak. Lucian Dărămuș az erdélyi hálózat központját Kolozsvárra teszi. Országos és európai viszonylatban a legfontosabb központnak mégis csak Budapest számított.³⁵ Az export tekintetében a legtöbb leányt Argentínába, Brazíliába és, Románián keresztül, a cári Orosz Birodalomba vitték ki. A Közel-Keletre Odessza, Konstantinápoly vagy nyugatra dél-franciaországi kikötőkön keresztül kerültek a leányok. Bár pontos adatok nincsenek, sok kéjnök került a Buenos Aires-i bordélyházakba is.³⁶ A magyarországi kéjnöket Argentínában hungarának, Oroszországban vengerkának hívták.³⁷

30 Nagyvárad XVIII(1887). 180. sz. 4.

31 Uo.

32 FÁBRI Anna: „*Határozz, és kimondtad sorsodat.*” *A nőkérdés megjelenítése a reformkori magyar irodalomban* = *Nők és férfiak* 144; FORRAI: *A „bűnös” szex* 423–424.

33 BANA: *i. m.* 18.

34 DĂRĂMUȘ: *i. m.* 240. A témában részletesen tájékoztat még: FORRAI: *Szexuális bűncselekmények* 69–71; SCHREIBER: *i. m.* 190–197.

35 GÜNTNER Péter: *A soproni prostitúció története*. Aetas XIV(1999). 1. sz. 33.

36 SCHREIBER: *i. m.* 193–196; SZŐÖR Anna: *A szeretőtartás szertartása*. Kairosz, Bp., 2008. 16–17.

37 ANKA: *i. m.* 51.

A BORDÉLYHÁZAK TOPOGRÁFIÁJA

A továbbiakban kísérletet teszünk a városi tér és a prostitúció viszonyának vizsgálatára. Nagyváradon nyolc bordélyházat sikerült beazonosítani. Ezek a következő utcákban helyezkedtek el: Rövid utca (35., 150., 200. szám), Vitéz utca (147., 148., 149., 295. szám), Pece utca (151. szám), Holdvilág utca (6. szám) és Szarvas sor (81. szám). Mivel az adatok a 19. század végéről és a 20. század elejéről származnak, két térképet használtunk fel. Az első 1887-ben,³⁸ a második a 20. század elején ábrázolja Nagyváradot. (1–2. ábrák) A térképek összehasonlításából nyilvánvalóvá vált, hogy a fentebb felsorolt bordélyházak közül a Rövid utca 35. számú ház megegyezik a Pece utca 151. számú épülettel. Hasonlóan a Vitéz utca 295. számú bordély a Holdvilág utcában található 6. számú házzal mutat azonosságot. Innen a nyolc bordélyház. A források említik még a Rövid utca 43., 48. számú és egy, a Gyep soron található házat is. Ezeket egyik térképen sem sikerült helyhez kötni.³⁹ A bordélyházak, egy kivétellel, a város délkeleti peremén, az úgynevezett Újváros városrészben helyezkedtek el.⁴⁰ A kivételt képező Szarvas sor 81. szám alatti bordély a többitől keletebbre, az úgynevezett Váralja negyedben helyezkedett el.

Nagyvárad térszerkezetéről érzékletes képet alkot Péter I. Zoltán a *Mesélő képeslapok* című munkájában.⁴¹ A kötetben egy képzeletbeli sétára hívja az olvasót, melynek keretében bemutatja a dualizmus kori Nagyváradot. A műben bemutatott reprezentatív utcák és terek, melyeket az olvasók otthonukból is bejárhatnak, a nyilvános terek új funkcionalitásáról árulkodnak. Hasonló sétára hívjuk mi is az olvasót a Vitéz, Pece és Rövid utcákba, melyek a bordélyházakat övező „mikro-teret” alkották.⁴² A bordélyházaktól délre a Rhédey-kert, kicsit távolabb a Magyar Királyi Honvédtudományi iskola foglalt helyet. Az 1890-ben kiadott térképen a bor-

38 Kataszteri térkép, 1890-ben jelent meg.

39 Az utcanevek változásában eligazítást nyújt az alábbi táblázat:

1897	1904	1916	2010
Rövid utca	Rövid utca	Rövid utca	Scurtă utca
Gyep sor (Rhédey-kerttől a Teleki utca kereszteződéséig), Nagy Nap (a Teleki utcai kereszteződésétől a Körös utca kereszteződéséig) és Nap utca (a Körös utcai kereszteződéstől a Kaszárnya tér torkolatáig)	Vitéz utca	Vitéz utca	Decebal utca
Kispece utca	Pece utca	Pece utca	Rimanóczy Kálmán utca
Holdvilág utca	Holdvilág utca	Holdvilág utca	Ioan Budai Deleanu utca
Pece sor utca	Szarvassor utca	Szarvassor utca	Mihail Kogălniceanu utca

Forrás: *Boldog Várad*. Szerk. BÁLINT István János. Hét torony, Nagyvárad, 1992. 327, 333.

40 Európa-szerte hasonló trend figyelhető meg, Németországban például úgynevezett Bordellstrasséba (bordély-utcákba) tömörítették a bordélyokat. SCHREIBER: *i. m.* 113.

41 PÉTER I. Zoltán: *Mesélő képeslapok*. Noran, Nagyvárad, 2002. 36.

42 A léptékváltás azért is fontos, mert, mint láthattuk, néhány évtized leforgása alatt a város lényegében újjáépült, a változások pedig a bordélyházakat sem hagyták érintetlenül.

délyházakkal szemben a „Liba nyomás” felirat olvasható. Ez alapján libalegeltető helyre lehet gondolni, de a *Nagyváradai Napló* 1888-as számában arról ír, hogy már évekkel korábban a szerbek használták zöldségtermesztésre.⁴³ Az Aradi út és a Vitéz utca kereszteződésében 1891–1892 között a Császári és Királyi Huszárlaktanya épült fel, mellette 1896–1897 között Tüzérségi Laktanyát emeltek, a Vágóhid utca másik oldalára pedig 1897–1898-ban Honvéd-Huszár Laktanya épült.⁴⁴ Az Aradi utcától északra a Külváros⁴⁵ helyezkedett el, mely valamikor az 1820-as években alakult, amikor a városnak szüksége volt téglavetőkre. Lengyel Géza e városrészt munkások, iparossegédek és napszámosok lakhelyeként írja le.⁴⁶ A modernizációs folyamatok egyik motorja a Külvárostól északra lévő Össi téren létesült *Tátrai és Társai Vasöntőde*, míg a másik az 1910-ben létesült jéggyár volt.⁴⁷ A gyáraktól északra egymás után a Lóvásár-, Baromvásár-, illetve az Új sertésvásártér helyezkedett el. Az Aradi utca és a Vitéz utca kereszteződésétől északra lévő Vitéz utcai házakról Péter I. Zoltán a következőket jegyzi meg: „*apró, földbe süllyedt, jobbra zsindegyel vagy náddal fedett kis épületek voltak*”.⁴⁸ Az utca a Kaszárnya térnél fejeződött be. Ezen túl a 18. században épült laktanya lovardája, illetve a Fatelep kapott helyett. Ezzel el is érkeztünk a Sebes-Köröshöz, melyen az átkelésre 1913-ig – a Széles utcai vashíd elkészültéig – nem volt lehetőség. Aki a folyó másik oldaláról akart a bordélyházba jutni, annak kicsivel délebbre, a Timár és Szigligeti utcát összekötő hídon vagy még lennebb, a Szent László hídon kellett próbálkoznia. Ha ez utóbbi útvonalat választotta, akkor a Szent László teret elhagyva a Kert utcán kellett végigsétálnia. A Pece-patakon való átkelésről még a 20. század elején is egy rozoga fahíd gondoskodott. A Kert utca végében az út kettéágazott: balra az 1898-ban épült Hadapródiskolához, a Honvéd gyalogsági laktanyához, a Csendőrségi Iskolához (1913) és a Rulikowszky-temetőhöz, jobbra kanyarodva pedig a Rhédey-kertbe lehetett eljutni.⁴⁹ Az odavezető utat széles nyárfák szegélyezték. A park elé érkezve egy oszlopok által tartott kör alaprajzú épület homlokzatán a *Haladjunk a cél felé!* felirattal találkozhattak az arra járók. Innen már csak néhány lépés volt a bordélyházakig.

Térjünk is be az egyikbe. A levéltári források bár lakonikusak, de bepillantást engednek a bordélyházak enteriőrébe is. Ferenczy Mihály újságíró 1907-ben a városi tanácsnak szánt beadványában a Vitéz utca 149. szám alatti, Weinberger Malvin tulajdonát képező, bordélyházzal a következőket írta: „*Az éjjeli órákban a villanycsengettyű számára büszkén lépdel ki a jól táplált kapus és százával ereszt be [...] az éjjeli élet mulatni vágyó alakjait*”.⁵⁰ Odabent pedig „*fény és pompa fogadja az érkezőt, velencei tükrök, villanyvilágítás. Azt hinné az ember, hogy maga a paradicsom ez a fényes örömtanya*”.⁵¹ Azt is kiemeli, hogy a bordélyban „*szőnyeggel borított*”⁵² falak találhatók. A tisztí főorvos 1909-ben a Szabó Erzsébet tulajdonában lévő Holdvilág utca 6. szám alatti bordélyházzal a következőket jelentette: „*az összes helyiségek teljesen kijavít-*

43 PÉTER: i. m. 143.

44 Uo.143–144.

45 Az 1980-as években lebontották, helyébe tömbházak épültek.

46 PÉTER: i. m. 142.

47 Uo.

48 Uo. 144.

49 Uo. 165–166.

50 RNLtBih, 723. dossz., 66.

51 Uo.

52 Uo.

va s minden tekintetben jó állapotba, az összes szobák újonnan festve, jó bútorzattal, rendbe lettek hozva”.⁵³ Sopronban 1907-ből maradt fenn egy adásvételi szerződés, melyben a bordélyház összes berendezése fel van sorolva.⁵⁴ De mások is említik a bordélyházak berendezéseit.⁵⁵ A nagyváradi létesítmények esetében is vélhetően egy kisebb vagy nagyobb méretű, a partnerek kiválasztására alkalmas szalonnal és az intimebb szórakozást biztosító külön szobák meglétével számolhatunk. Valószínűleg ebédlővel és talán fürdővel is rendelkeztek. A szobákban ágy, heverő, tükör, mosdó és egy fiókos szekrény lehetett. Külső megjelenésre a bordélyházak földszintes épületek lehettek, hasonlóan az utcában található többi épülethez.

Ezek után lássuk, hogy miért pont a bemutatott városrészekben kaptak helyet a bordélyházak? A rendészeti (értsd hatalmi) olvasat szerint: „a bordélyházaknak lehetőleg szembe nem ötlő helyen, iskolától vagy más középülettől minden körülmények közt távol lenni”.⁵⁶ Azt nem tudjuk, hogy a szabályrendelet megváltoztatta-e a bordélyházak elhelyezését vagy csupán egy már elfogadott normát kodifikált. Véleményünk szerint ez utóbbi történhetett. Erre utalnak a levéltári források is, akkor, amikor arról számolnak be, hogy egyes bordélyházak már több évtizede ugyanott, ugyanabban az épületben működtek. Az évek során csak a bordélyházak vezetőinek a személye cserélődött. Nem tudjuk, hogy mikor nyílt az első újkori bordélyház, de mivel a különböző városrészek egyesítéséig Várad-Olaszi és Várad-Velence a római katolikus püspökség fennhatósága alá tartozott, nehezen elképzelhető, hogy ott hasonló létesítményeket megtűrtek volna. Így csak Várad-Váralja és Várad-Újváros jöhetett szóba, ahol ezek ténylegesen léteztek is.⁵⁷ De arra is odafigyeltek, hogy a bordélyházakat, ha nem is a Külváros városrészbe, de legalább a város szélére, annak szegényebb és visszamaradottabb részébe száműzzék.

A 20. század hajnala a bordélyházak közvetlen környezetében is változást hozott. Ettől kezdve a Külvárosban is jelentkeztek a modernizáció jelei. A térszerkezeti és urbanizációs átalakulások vélhetően a bordélyházakat és azok vezetőit sem hagyták érintetlenül. Átalakult a bordélyházba látogatók társadalmi összetétele. Ezek közül elsősorban a katonákat kell kiemelnünk. Erről így vall a kortárs: „a katonák legtöbbször éjnek idején engedély nélkül kiszöknék, és ekkor csinálnak botrányokat”.⁵⁸ A Honvédhuszár és a Tüzér laktanya lakói egyszerűen csak végig kellett sétáljanak az utcán, hogy annak végében máris az említett bordélyházak előtt találhassák magukat.⁵⁹ A Szarvas sori bordélyház esetében úgy véljük, hogy a kuncsaftok egy

53 RNLtBih, 804. dossz., 10.

54 GÜNTNER: i. m. 31–32.

55 ADLER: *Casele de toleranță* 68.

56 RNLtBih, 611. dossz., 152.

57 Várad-Újvároson a földesúri hatóságot a káptalan, Várad-Váralján pedig a Magyar Kamara Kincstára bírta.

58 RNLtBih, 611. dossz., 89.

59 Horváth László egy 1892-ben Egerben nyílt bordélyház esetében figyelt fel a kaszárnya közelségére. De többen is kiemelik a katonák magas számban történő bordélyházba járását. ADLER: *Casele de toleranță* 66, 108–109; E.M. SIGSWORTH–T.J. WYKE: *Prostitúció és nemi betegségek a Viktória-korban* = *A nyilvánvaló nők* 152; HALÁSZ Imre: *Keszthelyi „szerelmi szabadfoglalkozásúak” a 19. század második felében* = *Piroslámpás évszázadok* 63–106. Dobszay Tamás pedig egy szabólegény bordélyházi élményeiről számol be. DOBSZAY Tamás: *Egy szabólegény megkísértései. Kézművesek életviszonyai és házasságai egy visszaemlékezésben 1832–1838* = *Nők és férfiak* 277–284. A kliensekről bővebben lásd

része a gyári munkásság, egy másik része a közelben lévő nagyvásártéri piacra érkező kereskedők és vásárlók soraiból kerülhetett ki. A Szarvas sori ingatlan tulajdonosa, Király György szerint a vendégek „*a napnak vagy éjnek bármely órájában annál könnyebben mehetnek oda, mert nem járván arra senki, nem érezhetik magukat alterálva* [ti. feszélyezve]”.⁶⁰ Ez pedig arra enged következtetni, hogy az említett bordélyház a társadalom felsőbb, befolyásosabb rétegei számára is alkalmat kínálhatott egy-egy légyottra, úgy, hogy közben diszkréten kezelte azok kilétét. Nem ismerünk viszont olyan összeírást, amely megnyugtatóan rendezné a kuncsaftok számáról és összetételéről szóló vitát.

A környezetükkel párhuzamban a bordélyházak is modernizálódtak. Ékes példája ennek Weinberger Mihályné esete, aki 1903-ban még csak egy, 1908-ban pedig már három bordélyházzal rendelkezett. Mindhárom ingatlan a saját tulajdonában volt. A Vitéz utcában egymás mellett fekvő három bordélyházzal (147–149. szám) 1908-ban az volt a terve, hogy a házak udvarait összeköti, az így kapott területen pedig egy fásított udvart létesít, mely vonzóbb, polgári külsőt kölcsönözhetne a létesítményeknek. A három bordélyház közül az egyiket a „*közönségesebb emberek részére*”, a másik kettőt pedig „*nagyobb taksával az úri publikum*” szolgálatába akarta állítani.⁶¹ Tervéhez engedélyt is szerzett, és – habár a kivitelezésről nem rendelkezünk adatokkal – Nagyvárad 1909. és 1912. évi címtára⁶² azt valószínűsíti, hogy meg is valósította azt. A városban zajló modernizációs folyamatok nem hagyták érintetlenül a Szarvas sor 81. szám alatti emeletes bordélyházat sem.⁶³ A házat Király György 64 000 koronáért vásárolta az 1870-es években, majd 1903-ban, saját bevallása szerint, „*tetemes*” összegért újíttotta fel.⁶⁴ Kisebb vagy nagyobb átalakításokra akkor is sor került, ha a bordélyház élén cserélődött a vezető. Vass Alajzia 1909 nyarán bérelte ki a Pece utca 155. szám alatt található bordélyházat. „*Felszerelték az üzletet s a leányokat beállították*” – olvasható a rendőrkapitány jelentésében.

A bordélyházak elhelyezésében bármennyire is a marginalizáció vagy az elrejtés játszott központi szerepet,⁶⁵ a 20. század elejére megváltozott városszerkezet következtében a bordélyházakat övező tér is megváltozott. Ennek esett „áldozatul” a Szarvas soron lévő bordélyház, melyet az új század első évtizedében be is zártak.

még Laure ADLER: *Szerelem az utcán = A nyilvánvaló nők* 33; ADLER: *Casele de toleranță* 108–118; BANA: *i. m.* 21–22; SZÉCSÉNYI Mihály: *Prostitúció és bűnözés Budapesten 1918-ban. Prostituáltak, bűncselekményeik és életmódjuk az első világháború végén = Határtalan nők. Kizártak és befogadottak a női társadalomban.* Szerk. BAKÓ Boglárka–TÓTH Eszter Zsófia. Nyitott Könyvműhely, Bp., 2008. 194 (a továbbiakban *Határtalan nők*); FUCHS Eduard: *Az újkor erkölcstörténete.* I. Weiler és Társa, Bp., 1926. 95–102; CORBIN: *A „tőkés hátre”* 220–224.

60 RNLtBih, 611. dossz., 92.

61 Eddig csak az 1908-ból származó kérelme ismert.

62 KEMÉNY L. Ignác: *Nagyvárad címtára.* Nagyvárad, 1909. 45; Uő: *Biharvármegyei és nagyváradi címtár.* Boros Jenő Könyvnyomdája, Nagyvárad, 1912. 78.

63 Az erdélyi városok közül Marosvásárhely esetében tudjuk, hogy a Csillagok utca 9. szám alatt működött emeletes bordélyház. TAKÁR Zsuzsanna: *Fenomenul prostituției în Târgu-Mureș între anii 1926–1932.* Revista Bistriței XVI(2002). 16. sz. 327.

64 RNLtBih, 611. dossz., 97.

65 Sopronban 1884-ben a bordélyházak a külvárosba szorulnak. Azelőtt úgy gondolták, hogy a központban ellenőrizhetőbbek. GÜNTNER: *i. m.* 35–36.

ADALÉKOK A BORDÉLYHÁZAK TÁRSADALMI MEGÍTÉLÉSÉHEZ

Nem áll módunkban a teljes nagyváradai társadalom prostitúcióhoz való viszonyulását megvizsgálni, ezért most csak a bordélyházakkal egy utcában élő személyekre fókuszálunk. A vizsgálathoz négy kérelmet használtunk fel, melyeket a Pece, Rövid és a Szarvas sor utcák lakosai, illetve Ferenczy Mihály budapesti újságíró nyújtottak be. Céljuk a bordélyházak bezárása vagy azoknak a város más részébe történő átköltöztetése volt. Ferenczy 1907-es kérelmének kivételével, a beadványok mind 1904-ben és 1905-ben keletkeztek,⁶⁶ de a levéltári források tanúsága szerint hasonló jellegű kérelmek születtek korábban és később is. A korban nemcsak a nagyváradiak próbálták bordélyházakat bezáratni vagy elköltöztésre kényszeríteni, hasonló kérelmek Győrből⁶⁷ és Keszthelyről⁶⁸ is ismertek. Keszthely esetében olyan kérelem is akadt, melyben egy utca lakosai már a bordélyház megnyitása előtt hangot adtak ellenkezésüknek.⁶⁹ Váradon az úJVárosiak által 1904-ben beadott kérvényt 17-en, míg az 1905. évit már 28-an írták alá.⁷⁰ A Szarvas sori bordélyház elleni kérvényt, egy ház kivételével, az utca minden lakója és érdekeltje aláírta. Az úJVárosi beadványok esetében csupán hat kérelmező házat sikerült azonosítanunk. (3a–b ábrák) Így is megállapíthattuk, hogy csak olyanok kérelmezték a bordélyházak bezárását, akik azok közelében éltek. Jól példázza ezt, hogy a Liliom utca lakosai már nem írták alá a kérvényt. A bordélyházak bezárására a kérelmezők több okot is felsoroltak. Ezek az erkölcsre, a közbiztonság hiányára, a gazdasági károkkra (a házakat csak nehezebben és olcsóbban tudták bérbe adni), illetve kisebb mértékben a higiénia és egészségügyre vonatkoztak.

Érdekes annak a vizsgálata is, hogy a beadvány megfogalmazói hogyan pozicionálják önmagukat, illetve hozzáuk képest hogyan jelennek meg a prostitúcióhoz köthető személyek. A kérelmezők vagy, ahogy önmagukat definiálják, a „*polgárok*” a jó oldalon állnak, és az áldozat szerepében tetszelegnek, a kéj nők, a kliensek és a bordélyházak pedig képviselik mindazt, ami rossz és nem kívánatos a társadalomban. Ők a konfliktusok okozói. Az utcában élők „*nem nyugodhatnak, hanem egész éjjeleken át, különösen a gyöngébb idegzetű nők és gyermekek, a szobák sarkában vagy az udvar felőli lakrészekbe menekülve ébren, a legnagyobb rettegések között töltik az éjszakákat*”.⁷¹ A kéj nőket és a klienseket címkékkel látták el,⁷² a prostitúciót pedig a deviáns viselkedési formák közzé sorolták.⁷³ A kérelmekben a kéj nők erkölcstelen, démonikus alakja jelent meg. A prostituáltak „*a legaljasabb társalgást folytatva, /:erkölcstől mellőzve, / egymást tászigálva, ruháikat emelve, kövekkel dobálódzva, szivarozva [...] közönséget csábítva majd kigúnyolva töltik szabad idejüket*”.⁷⁴ Továbbá „*piszkos alsó szoknya aljakban, felső derék nélkül ingek-*

66 Az első kérvény a Vitéz, Pece és Rövid utca lakosaitól 1904. április 11-én, míg a második 1905. május 17-én keletkezett. A Szarvas sor lakosai kérelmének pontos ideje nem ismert.

67 BANA: i. m. 17, 19–20.

68 HALÁSZ: i. m. 85–86.

69 Uo. 83–84.

70 Csak 6 személy akadt, aki mind a két kérvényt aláírta.

71 RNLtBih, 611. dossz., 85.

72 *Devianciák* 9.

73 Robert Merton szerint „*a deviáns viselkedés olyan magatartásra vonatkozik, amely jelentős mértékben eltér a meghatározott társadalmi státusban lévő emberek normakészletétől*.” KISS: i. m. 78.

74 RNLtBih, 611. dossz., 79.

ben, mell és testüket szabadon láthatóan⁷⁵ jönnek-mennek. A kor diskurzusában előszeretettel állították szembe egymással a tisztességes asszony alakját a tisztességtelennel.⁷⁶ A dichotómia pedig kiterjedt a kéjनों öltözködésére is. A tisztességes nőtől elvárták, hogy felöltözve járjon. A hiányosan vagy másképp öltözött nők esetében könnyen megtörténhetett, hogy a rendőrségen kötöttek ki.⁷⁷ Ferenczy Mihály is sötét képet festett a kéjनोंkről, „kiknek arcáról az élet rózsáit elrabolta a nedves egézségtelen odúk sötét zuga, elhaló fáradt köhögését hallod, [...] a nyomor és betegség képe tárul eléd”.⁷⁸

A lakosok életét nemcsak a kéjनों, hanem a kliensek, az úgynevezett „botrányéhes elemek” vagy „botrányrendezők”⁷⁹ is megkeserítették. A kliensek „különböző helyeken leittasodva, az utcákon legnagyobb botrányt előidézve mennek a bordélyházakba. Ahonnan nagyon későn távozva legaljasabb és legpiszkosabb káromkodások kiabálásokkal [...] épületeket szándékosan rongálva azok falaira mindenféle piszkos feliratok és legsúnyább szemérmert közönsélt nemi bajokat rajzolva ablakokat törve kapukat zörgetve [...] az utcai lakókat háborítva vonulnak el”.⁸⁰ A kisebb kihágásokat és zavargásokat komolyabb rendbontások, például lövöldözések is kísérték. Kis Károly asztalosmester háztulajdonos egyik bérlője lakásába éjjeli 2-3 óra között lőttek be, és csak „Isteni oltalmának köszönhető, hogy a család [...] egyik tagja lövés áldozata nem lett.”⁸¹

A kéjनों okozta erkölcsi problémák mellett megjelent a sokkal nagyobb veszélyt magában hordozó kriminalitás is. A második kérvényben a kérelmezők arról panaszkodtak, hogy „a közbiztonsági állapotok nemhogy javultak volna, hanem nagy mértékben rosszabbodtak”.⁸² Példaként hozták fel az 1905. évi május 6-i lövöldözésbe torkollott konfliktust,⁸³ amikor a „Pecze utca kapuiban nyugodtan szórakozó polgárok fejei fölött a lövedékek valóságos záporban röpödtek”.⁸⁴ Az ilyen jellegű eseményekről pedig azt állították, hogy „ugyszólván napirenden vannak”.⁸⁵ A bordélyházak a kérelmezők „mentális térképén” a kriminalitás tereiként nyilvánultak

75 Uo.

76 BOKOR Zsuzsa: *Nők a deviancia határán... Az átmenet asszonyai Kolozsváron az 1920-as években = Határtalan nők* 167–168; GWINETT: i. m. 117.

77 GWINETT: i. m. 136–137.

78 RNLtBih, 723. dossz., 66.

79 Uo., 611. dossz., 85–86.

80 Uo. 78. A második kérvényben így fogalmaztak: „sűrű ember tömegek lármája, duhajkodása, a Pecze utca kapuinak [...] döngetése, ablakoknak zörgetése, több ízben [...] előforduló verekedések stb.” fordultak elő. Uo. 85.

81 Uo. 79.

82 Uo. 85.

83 Az esetről a Nagyvárad és a Nagyváradai Napló napilapok is beszámoltak. A lövöldözésbe torkollott konfliktus oka az volt, hogy a rendbontó személyeket, mivel még a hajnali órákban sem akartak távozni, kirakták a bordélyházból. Bosszúból másnap este Kardos Gyula vezetésével 10–12-en a Dombi-féle bordélyházra támadtak, majd lövöldözni kezdtek, melyre a bordélyházból, de még a szomszédosból is, fegyvertűzzel válaszoltak. A golyók két személyt találtak el. Az egyik, az éppen arra járó Csikós József kőműves, sérüléseibe azonnal belehalt. A rendőrségnek még aznap este nyolc személyt sikerült előállítania. Nagyváradai Napló VIII(1905). 6. sz. 8–9; Nagyvárad XXXVI(1905). 3. Davis Kingsley szerint annak, hogy az ott élők nem esnek neki a bordélyházaknak az az oka, hogy azok olyan szerepkörrel bírnak, melyet egyetlen más „intézmény” sem tud betölteni. KINGSLEY: i. m. 65.

84 RNLtBih, 611. dossz., 86.

85 Uo. 85.

meg – de vélhetően a város többi lakóiban is. A rendőrségi járőrök számának megnövelése ellenére (két rendőr járőr) a „*Rédey kert falombjai a botrányhősöknek az éj leple alatt a legjobb menedéket*”⁸⁶ biztosították. A forgópisztolyokkal felszerelt személyek „*ujabb és újabb éjjeli meglepetésekkel rémületbe ejtik a lakosságot*”.⁸⁷ A rendőrség, korabeli bevett gyakorlatának megfelelően, elsősorban a belvárosokat és a forgalmasabb helyeket ellenőrizte, ott végzett járőri szolgálatot. A külső területeken a megfigyelés intenzitása csökkent,⁸⁸ emiatt alakulhattak ki a külvárosi „*bűnös negyedek*”.

A kérelmezők nem tettek említést a bordélyházak vezetőiről, magát a bordélyházat is csak Ferenczy Mihály minősítette: „*Az ósdi rozoga ház telve a betegség gyilkos bacilusaival. A szőnyeggel borított falakról cseppekben szivárog az egészségtelen talajvíz [...] fertőzi az épület helyiségeit*”.⁸⁹

A Szarvas sori lakosok kérelme eltér a másik háromtól. Ők feleslegesnek tartották bemutatni azt az „*árnyat*”, amely a város „*erkölcsének jó hírnevét tönkre teszi*”, inkább a város fejlődését és annak hatásait emelték ki. Véleményük szerint, amikor a bordélyház engedélyt kapott a működésre, akkor az utca még csak a külvároshoz tartozott.⁹⁰ Azóta viszont a Szarvas sor a város „*egyik igen nagy, sőt mondhatni legnagyobb forgalmú helyén van, olyan helyen, amely [...] az egész megye kereskedelmének és iparának központját képezi*”.⁹¹ Összehasonlítva a bordélyházaknak helyet adó városi „mikro”-tereket azt látjuk, hogy amíg a Pece, Vitéz és Rövid utcák esetében a kriminalitás és erkölcstelenség jelei mutatkoztak, addig ez a Szarvas sorra már nem volt jellemző. Itt a gazdasági érdekek kerültek előtérbe. Végző soron ez határozta meg a kérelmek elbírálását is. A Pece és a Rövid utcai lakosok, illetve Ferenczy Mihály kérelmeit kivizsgálták, majd arra hivatkozva, hogy a vádak nem nyertek bizonyítást, elutasították azokat. A Szarvas sori bordélyházat ezzel szemben bezárták. Esetében ugyanis a kérelmezők részéről érkező nyomásgyakorlás is jelentősebb volt, tekintve hogy közöttük nemcsak gyártulajdonosokat, hanem virilistát is találunk. Úgy tűnik, hogy a bordélyház bezárására irányuló kérelem megegyezett tehát a városvezetők akaratával is.

ÖSSZEFOGLALÓ

Tanulmányunkban arra tettünk kísérletet, hogy tovább bővítsük ismereteinket a 19. század végén és a 20. század elején Nagyváradon működött bordélyházakról és azok vezetőiről. Érdeklődésünk elsősorban társadalomtörténeti, de nem zárhattuk ki a rendészettörténeti diskurzust sem. Az elsőből adódóan a bordélyházakra, mint Nagyvárad egyik sajátos intézményére, és azok vezetőire voltunk kíváncsiak. Ezzel együtt tisztában voltunk azzal is, hogy a felhasznált források egyoldalúsága vagy éppen különbözősége miatt ez a fajta megközelítés

86 Uo. 86.

87 Uo.

88 PERÉNYI Roland: *A bűn nyomában. A budapesti bűnözés társadalomtörténete 1896–1914*. Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány–L'Harmattan, Bp., 2012. 170–172, 176.

89 RNLtBih., 723. dossz., 66.

90 Uo., 611. dossz., 93.

91 Uo.

nem zökkenőmentes. A teljesség igényével sem léphettünk fel. A dolgozatunkban bemutatott bordélyházak és vezetőik története hiányos. Ezek ellenére mégis úgy gondoljuk, hogy sikerült (de ezt majd az olvasó úgy is eldönti) a téma egyoldalú megközelítése helyett többsíkú, problémaorientált vizsgálatot végeznünk.

PROSTITUTION IN THE BOURGEOIS ORADEA (NAGYVÁRAD)

Keywords: *social history, prostitution, brothels, prostitutes, Oradea*

Based on unpublished judicial and administrative records, police declarations and evidences of prostitutes kept in the National Archives of Romania Bihor County Branch and on secondary literature, the paper focuses on the presentation of the brothels of Oradea (Nagyvárad) and of their leaders in the second half of the 19th and the beginning of the 20th century, in a time when society tolerated, but did not accepted entirely the phenomenon of prostitution. The paper deals as well with the attitude of the urban society, especially of those who lived in the proximity of these institutions towards these establishments and their residents.

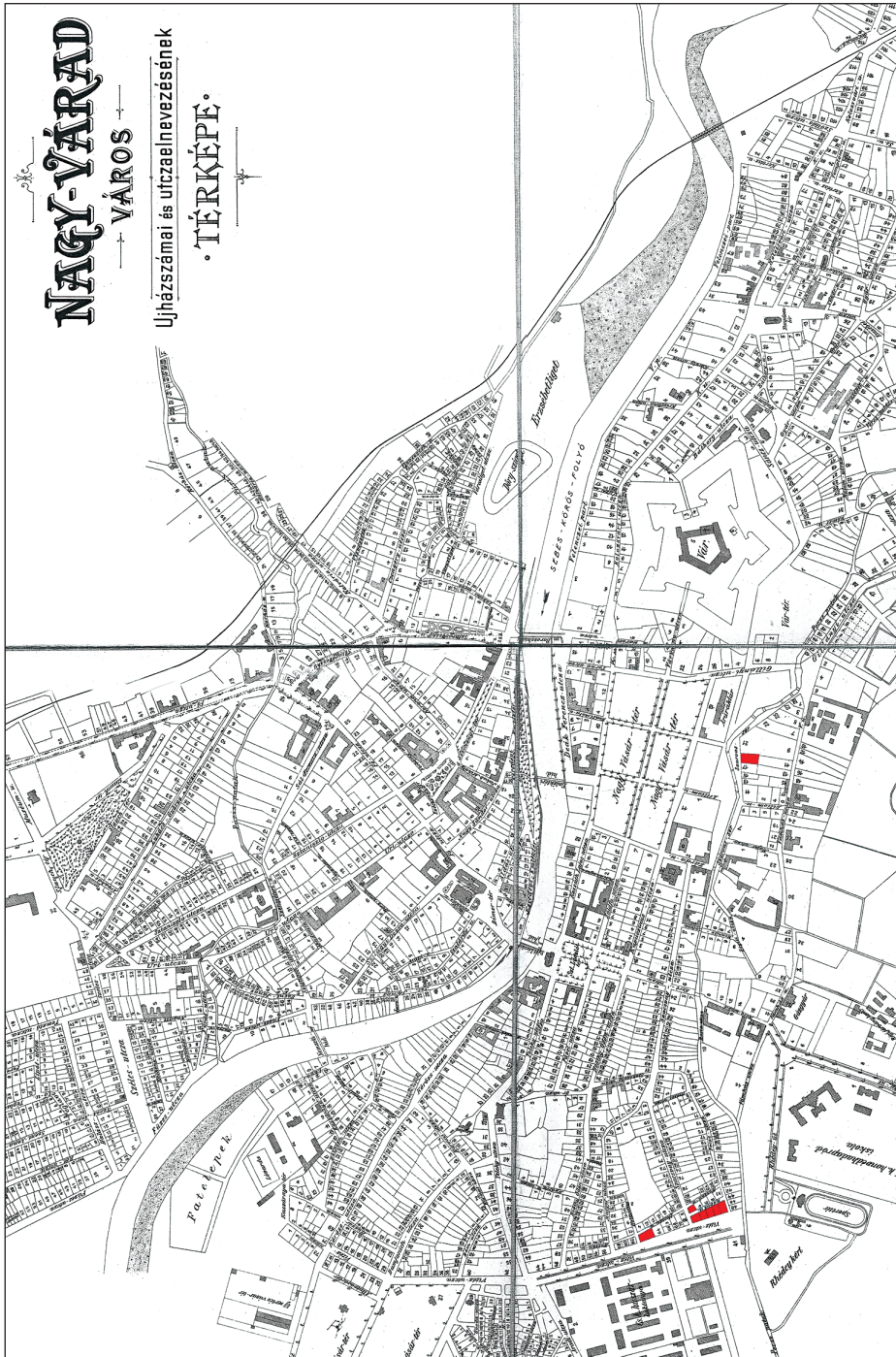
PROSTITUȚIA ÎN ORADEA BURGHEZĂ

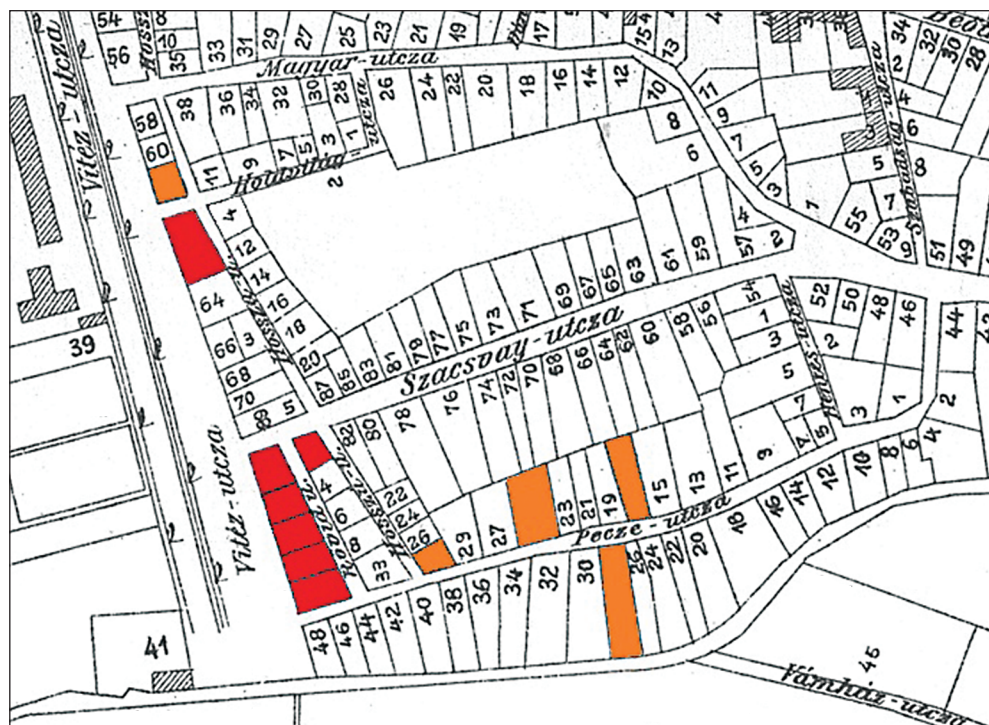
Cuvinte-cheie: *istorie socială, prostituție, bordeluri, prostituate, Oradea*

Scopul cercetării a fost de a prezenta – pe baza surselor arhivistice – bordelurile, matroanele și nu în ultimul rând relația caselor de toleranță cu locuitorii orașului Oradea. Am abordat problema din perspectiva istoriei sociale și a istoriei ordinii publice, abordare care a fost impusă de natura surselor folosite. După adunarea surselor arhivistice, principala metodă folosită de noi a fost analiza de text, după care am încercat și contextualizarea evenimentelor și a fenomenelor locale. Deși narațiunile individuale constituie punctul de pornire al analizei, am încercat în paralel să prezentăm și contextul mai larg al problemei.

KÉPJEGYZÉK/LIST OF ILLUSTRATIONS/LISTA ILUSTRĂȚIILOR

1. Nagyváradí bordélyházak az 1890-es városi térképen/The brothels of Oradea on the city map from 1890 / Casele de toleranță de la Oradea pe harta orașului din 1890
2. Nagyváradí bordélyházak a 20. század eleji városi térképen/The brothels of Oradea on the city map from the beginning of the 20th century/Casele de toleranță de la Oradea pe harta de la începutul secolul al XX-lea
- 3a-b. Bordélyházak (piros) és az azok bezárást kérelmező személyek házai (narancssárga)/Brothels (red) and the houses of those who applied for their closing (orange)/Casele de toleranță (roșu) și casa celor care au solicitat închiderea lor (portocalie)

3a

3b